

Вадим ФУРСА

завідувач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції

Ілона БУЯКОВА

курсант
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Проблема ресоціалізації неповнолітніх правопорушників є однією з ключових у сфері ювенальної юстиції та соціально-педагогічної практики. Враховуючи особливості психоемоційного розвитку дітей, їхню підвищену вразливість до соціального тиску та формування особистості у критичні вікові періоди, питання психолого-педагогічного супроводу процесу ресоціалізації потребує особливої уваги. Законодавство України, зокрема, визнає пріоритет реабілітаційного підходу у ставленні до неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

Згідно з положеннями Кримінального кодексу України (стаття 102) [1], покарання до неповнолітніх повинно застосовуватися з урахуванням умов, що забезпечують їх перевиховання та подальшу ресоціалізацію. У статті 6 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [2] наголошується на необхідності забезпечення соціального захисту, психологічної та педагогічної підтримки неповнолітніх, які порушили закон. Водночас Конвенція ООН про права дитини (ратифікована Україною у 1991 році) [3] гарантує, що кожна дитина, яка вчинила правопорушення, має право на гуманне поводження та заходи, спрямовані на її реінтеграцію в суспільство.

Ресоціалізація у цьому контексті визначається як комплекс заходів, спрямованих на відновлення здатності особи жити відповідно до норм права і моралі, з урахуванням індивідуальних потреб, вікових та психологічних особливостей. Ресоціалізація неповнолітніх є не просто соціальною адаптацією, а процесом активного відновлення морально-етичної та правової свідомості особистості, який має ґрунтуватися на інтегрованому підході, що поєднує психологічну допомогу, педагогічну підтримку та соціальну інтеграцію [4, с. 334].

Психологічна складова ресоціалізації є визначальною. Підлітковий

вік характеризується інтенсивним формуванням самооцінки, моральних орієнтирів, соціальних установок, що робить особистість підлітка вкрай чутливою до впливу середовища. У більшості випадків правопорушення серед неповнолітніх пов'язані із порушенням емоційного розвитку, відсутністю позитивних авторитетів, гіпоопікою або, навпаки, жорстким вихованням. Часто мають місце посттравматичні реакції, агресивна поведінка, тривожність, фрустрація, які не були вчасно діагностовані [5, с. 186].

Ресоціалізаційна робота повинна передбачати обов'язкову психологічну діагностику, проведення індивідуальних і групових занять з розвитку емоційного інтелекту, формування саморегуляції, подолання негативних когнітивних схем. Ключовим завданням психолога в процесі ресоціалізації є допомога дитині в усвідомленні причин і наслідків своєї поведінки, відновлення позитивного образу Я, формування відповідальності та довіри до дорослих [6, с. 39].

Педагогічний компонент ресоціалізації неповнолітніх правопорушників охоплює як формальну освіту, так і неформальне навчання, спрямоване на розвиток життєвих компетентностей. В умовах освітньої занедбаності, що часто спостерігається серед дітей, які вчинили правопорушення, особливе значення набуває індивідуальна педагогічна траєкторія, адаптована до рівня знань, інтересів та можливостей дитини. Згідно з рекомендаціями МОН України, освітній процес у закладах для неповнолітніх правопорушників має бути організований таким чином, щоб не лише компенсувати прогалини у знаннях, але й формувати мотивацію до саморозвитку, працювати з ціннісними орієнтаціями, відновлювати внутрішню дисципліну.

Надзвичайно важливими є також методи соціально-педагогічної корекції, зокрема: соціальний театр, рольові ігри, арттерапія, тренінги з розвитку комунікативних навичок. Їх ефективність підтверджується численними дослідженнями у сфері педагогічної психології. Формування морально відповідальної поведінки можливе лише через емоційне залучення, створення атмосфери прийняття та безумовної поваги до особистості підлітка, незалежно від його вчинків у минулому.

Необхідно також враховувати, що реінтеграція в суспільство є неможливою без роботи з сім'єю. Як свідчить практика, значна частина неповнолітніх правопорушників походить із дисфункціональних родин, де були присутні насильство, алкоголізм, байдужість або гіперконтроль. Закон України «Про соціальні послуги» [7] передбачає право дитини та її сім'ї на отримання комплексної соціальної підтримки, зокрема психологічного консультування, сімейної терапії, наставництва. Робота з батьками має бути спрямована на формування відповідального батьківства, подолання міжособистісних конфліктів, розвиток навичок ненасильницького спілкування.

Успішна ресоціалізація неповнолітнього можлива лише за умов міждисциплінарної взаємодії педагогів, психологів, соціальних працівників,

медиків, юристів. Важливою є й участь громади: надання підлітку позитивного соціального оточення, доступу до культурних та спортивних заходів, залучення до волонтерської діяльності, що формує відчуття значущості, приналежності та корисності.

Таким чином, психолого-педагогічні засади ресоціалізації неповнолітніх правопорушників формують цілісну систему дій, яка повинна забезпечити не тільки зміну поведінки, а й трансформацію свідомості та особистісного ставлення до себе й суспільства. Така система ґрунтується на повазі до прав дитини, гуманному ставленні, індивідуальному підході, підтримці та педагогіці партнерства. Тільки шляхом комплексного і водночас чутливого підходу можливо створити для неповнолітнього реальний шанс повернутися до повноцінного життя та не повторити помилок минулого.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр#Text>.
3. Конвенція про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
4. Вакуленко О. Сучасні підходи до ресоціалізації неповнолітніх, які мають проблеми з законом. *Психологічний супровід і соціально-педагогічна робота в закладі освіти: теорія та практика*: кол. монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2020. С. 327-337.
5. Супрун М. О., Пампура І. І. Принципи організації соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 1(5). С. 185-190.
6. Грись А. Образ Я у контексті профілактики девіацій серед неповнолітніх в умовах воєнного стану. *Перша Всеукраїнська науково-практична конференція з адиктології: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16-17 вересня 2023 р.)*. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 37-41.
7. Про соціальні послуг : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.